

De westerse leefwijze vraagt veel van mensen en hun omgeving. Maar wat als je daar niet aan mee kunt of wilt doen? In de serie *Nieuwe levenswijzen* worden mensen geïnterviewd die het roer omgooien en voor een andere weg kozen. Welke wijsheid ligt daarin besloten?

'Ik ben zo min mogelijk gaan werken voor geld'

14 miljoen mensen die onder erbarmelijke omstandigheden meer dan fulltime aan het werk zijn voor alles wat wij kopen. Toen econoom Paul Schenderling (34) dat ontdekte besloot hij dat het tijd was het roer om te gooien en te gaan leven van genoeg.

TEKST ELZE RIEMER BEELD JAAP SCHUURMAN (22), PIXABAY (24)

Consuminderen is al vele jaren hét thema van Schenderling; zijn eerste spreekbeurt op school ging er al over. Ondertussen verscheen rapport na rapport over het belang nú actie te ondernemen, willen we grote rampen als gevolg van de klimaatverandering voor zijn. Maar er verandert te weinig en het gaat te langzaam. Aanleiding voor Schenderling om zijn leven helemaal in dienst te stellen van de strijd tegen klimaatverandering. Hij stopte met alles wat hij niet met deze strijd kon rijmen, waaronder: zijn promotieonderzoek, ouderling zijn in de kerk waar hij lid van is en fulltime werken.

Waarom besloot je dat het roer radicaal om moest?

"Het is het resultaat van een jarenlange innerlijke onrust. Hoe onze economie en samenleving op dit moment functioneren is zo ongelooflijk scheef ten opzichte van de mensen die leven in landen rond de evenaar – ik kan daar niet mee leven. Die onrust drijft mij in alles wat ik doe. Niet in negatieve zin, want het is een productieve onrust. Hierdoor ben ik al sinds ik tiener was op allerlei plekken aan het betogen dat we moeten consuminderen. Maar in 2018 veranderde er iets in mij. Ik merkte dat hoe beziel ik ook ben, al mijn betogen dood sloegen. Inhoudelijk zijn mensen het vaak eens met mijn betoog, maar het vertalen naar de praktijk en actie ondernemen blijkt stevast een brug te ver. Daarbij kwam in 2018 een rapport van het IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) uit waarin klip en klaar stond dat we nog maar tien jaar de tijd hebben om de hoeveelheid CO₂-uitstoot in 'een steil pad naar beneden te brengen'. Dat was voor mij de druppel. Ik besloot het roer om te gooien en zoveel mogelijk van mijn tijd in te zetten om mensen wakker te schudden wat dit betreft. Ik ben zo min mogelijk gaan werken voor geld en samen

met mijn vrouw heb ik besloten alle luxeproducten en -diensten uit het huishoudboekje te schrappen. We leven nu van het minimale dat we nodig hebben om in onze basisbehoeften te voorzien en de vaste lasten te betalen."

Waarom denk je dat die vertaalslag naar de praktijk zo lastig is? En wat maakt dat het jou wél is gelukt?

"We leven in een samenleving die gegrond is op economische groei gekoppeld aan consumptisme. Wil je je daaraan onttrekken, dan vraagt dat om een innerlijke en spirituele verandering, richting een levensfilosofie en -houding waarbij de harmonie met de aarde wordt hersteld. Het is een koerswijziging waarbij je afscheid neemt van je onafhankelijkheid die je met je rijkdom als het ware hebt gekocht. Dat is moeilijk en pijnlijk omdat die onafhankelijkheid gepaard gaat met het gevoel van zekerheid en controle. Dat loslaten is een vorm van overgave aan het onbekende en onzekere. Dat is echt een pittige stap, zo heb ik zelf ook ervaren. Maar het is wel dé innerlijke stap die nodig is om andere keuzes te gaan maken. Het mooie is wel dat als je daar in slaagt, je er iets schitterends voor terug krijgt: vertrouwen. Vertrouwen in jezelf, je omgeving en de wereld. Dat is hoe die harmonie wordt hersteld, door het herstel van de verbinding tussen jou en de aarde en alles wat erop leeft.

Maar ik wil eerlijk zijn: ik heb dat loslaatproces ervaren als pijnlijk. Het klinkt misschien alsof ik van de ene op de andere dag anders ben gaan leven, maar het is een proces van jaren geweest. Van elke keer een stap doen. Misschien zou ik dat als tip meegeven aan hen die hiermee worstelen: deel het op in stapjes, maak het behapbaar. Zoek ook anderen op met hetzelfde verlangen, ga met hen in gesprek. En wat me steeds weer heeft gemotiveerd, en nog steeds, zijn de mensen die je hiermee helpt. Binnen nu en vijftig jaar wordt →

→ het leefgebied van 1,5 miljard mensen rond de evenaar onbewoonbaar als gevolg van onze levensstijl. Als we hier niks aan veranderen loopt dat aantal op tot 3 miljard mensen. Elk persoon in een rijk land die de overgang naar een andere levensstijl maakt, draagt bij aan het behoud van dat leefgebied.”

Is dat niet wat naïef gedacht? Wat hebben de acties van individuen voor zin als échte machthebbers en grote vervuulende organisaties hun verantwoordelijkheid niet nemen? Tegenover elke laptop die ik niet koop staat een bedrijf dat al z'n elektronica om de zoveel jaar standaard vervangt – om maar een voorbeeld te noemen.

“Ik ben de eerste om te zeggen dat institutioneel ingrijpen onontbeerlijk is. We hebben beleid vanuit de overheid nodig dat het herstel van de aarde faciliteert. Maar als Nederlanders niet de innerlijke overtuiging ontwikkelen dat dit herstel nodig is, gaat het draagvlak voor dit beleid er niet komen. En dat draagvlak is nodig. Als consultant werk ik dagelijks met beleidsmakers en ik merk dat zij niet de moed hebben om aanbevelingen te doen die dwars tegen onze groei-economie ingaan, zelfs al zijn zij persoonlijk wel overtuigd van de noodzaak. Ze zullen dat pas doen als daar vanuit de samenleving nadrukkelijk om wordt gevraagd. Daar zijn we nog niet. Er is een sterker signaal nodig en volgens mij is het sterkste signaal dat je kunt geven je eigen leven. Dat je niet alleen laat zien dát het kan, leven van genoeg, maar dat het persoonlijk ook zoveel meer rust, vrijheid, ontspanning en levensgeluk oplevert.”

Na je beslissing ben je blijven werken als econoom en consultant. Vul je je werk nu ook anders in?

“Waar ik kan probeer ik handen en voeten te geven aan het bewerkstelligen van die institutionele verandering. Ik werk voor Berenschot, een organisatieadviesbureau dat vooral werkzaam is voor de publieke sector en dat zich richt op een positieve maatschappelijke impact op het vlak van klimaat, inclusie en gezondheid. Concreet

ben ik nu bijvoorbeeld een advies aan het schrijven voor regionale overheden die hun economische beleid op iets anders willen baseren dan alleen op het najagen van economische groei. Brede welvaart wordt dat genoemd: dat je als overheid naast groei naar andere elementen van welvaart gaat kijken, zoals bijvoorbeeld die sociale aspecten als vertrouwen en onderlinge verbinding. Daarnaast ben ik bezig om met een groep van jonge beleidsmakers uit tien verschillende politieke partijen een beleidsmanifest te schrijven over hoe we de samenleving op een goede manier draaiende kunnen houden wanneer we afstappen van het verlangen naar economische groei. We proberen daarin een uitnodigend perspectief te bieden, door te laten zien welke mooie gevolgen dit kan hebben voor mens en maatschappij.”

Kun je een tipje van de sluier oplichten van wat jullie zien aan mooie gevolgen van een leven van genoeg?

“Zeker. Er staat ons een verrassende bron van welvaart te wachten als we stoppen met groeien. En die bron van welvaart is: tijd. De hoeveelheid tijd die er vrijkomt als we niet meer massaal productiviteitsverbetering en economische groei najagen is ongelooflijk. Helemaal als we tegelijkertijd aan de productiekant concepten zoals kunstmatige veroudering loslaten. Dat raakt aan het voorbeeld van die laptop die jij net noemde. Van de meeste producten die wij gebruiken is de technische levensduur drie keer zo lang als de levensduur die het in de praktijk van ons krijgt. Dat is een kunstmatige veroudering die gepland is door de fabrikant door het product letterlijk drie keer zo snel uit elkaar te laten vallen dan nodig, of door het in de perceptie drie keer zo snel te laten verouderen – middels de boodschap dat het niet meer in de mode is, bijvoorbeeld. Maar voor deze omgang met producten moeten we allemaal wel heel hard werken! Met andere woorden: we werken ons te pletter om allemaal spullen in huis te hebben die veel sneller kapot gaan dan nodig. Als je door middel van beleidsmaatregelen de groei afremt en kunstmatige veroudering verbiedt, ontstaat er

uiteindelijk de mogelijkheid tot verkorting van de werkweek. Dat betekent dat je vrije tijd creëert voor mensen, tijd die essentieel is om allerlei moois tot bloei te laten komen in de samenleving. Zo hebben we dan weer tijd om het leven met elkaar te delen, voor elkaar te zorgen en in verbinding te komen met elkaar.”

Je zegt dat het hier ten diepste gaat om een innerlijke en spirituele verandering. Hoe uitte die spirituele verandering zich in jouw leven?

“Ik ben christelijk en opgegroeid met de Bijbel, dus in mijn nadenken hierover ben ik ook gaan zoeken in de Bijbel. Allereerst ben ik in het Oude Testament gaan zoeken naar wanneer mensen gelukkig worden genoemd. Het blijkt dat dit consequent de zachtmoedige mensen zijn, die geen geld en macht hebben maar die daarin afhankelijk zijn van God en anderen. Dit is een lijn die door het hele Oude

'Er staat ons een verrassende bron van welvaart te wachten als we stoppen met groeien'

Testament heen loopt en die je bij uitstek ziet in de psalmen, maar ook bij de profeet Jesaja. Hij zegt dat rijkdom gelijk staat aan onafhankelijk zijn en dat daartegenover de arme, machteloze en afhankelijke mens staat. Die lijn trekt zich door tot het Nieuwe Testament, kijk maar naar de zaligsprekingen: ‘Zalig zijn de armen van geest, die honger en dorsten naar gerechtigheid’ et cetera. Het lijkt misschien dat je ongelukkig bent als je weinig geld en macht hebt, maar je mag jezelf juist gelukkig prijzen.”

Je bent lid van het CDA, waarom niet van een partij die het idee van economische groei aan de kant zet?

“Je kunt van alles over het CDA zeggen, maar het is in ieder geval een partij die altijd voor bestuurlijke en werkbare oplossingen staat. Daarnaast denk ik dat als we die maatschappelijke verandering willen bewerkstelligen het belangrijk is iedereen mee te krijgen. Het CDA noemt zichzelf een volkspartij in die zin dat ze in de grondbeginselen probeert om beleid te maken waarbij alle groepen in de samenleving mee kunnen komen. Daarbij zie ik het als de grote test voor mijn ideeën: of ik het in zaaltjes met CDA'ers weet te verkopen, hen mee weet te nemen in mijn verhaal.”

En, lukt dat?

“Dat lukt als het gaat om het overtuigen op inhoud; ik merk echt dat ik grote groepen weet te overtuigen van de noodzaak om te stoppen met groeien. Wat niet lukt is het bewerkstelligen van gedragsverandering. Daarvoor is echt overheidsbeleid nodig. En dat beleid loopt op een pijnlijke manier achter: ik heb het regeerakkoord van A tot Z gelezen en er staat geen

woord in over de noodzaak om minder te consumeren, helemaal niks. Dat vind ik oneerlijk. Daarmee bedrieg je kiezers door hen het idee te geven dat je de doelen van Parijs kunt halen zonder dat het ons in termen van luxe en consumptie iets kost. Als dan vervolgens blijkt dat het ons allemaal wél wat kost zijn de kiezers daar natuurlijk boos over, omdat hen wat anders is verteld. Dus begin nou eens met eerlijk te vertellen dat een hoofdoorzaak van de ecologische crisis overconsumptie is en dat we daar dus naar moeten kijken. En laat zien welke gevolgen dit alles heeft, zoals de massa's mensen die ontheemd raken en die als klimaatvluchtelingen elders een thuis gaan zoeken. Dát verhaal moeten we gaan vertellen in plaats van eromheen te draaien, met miljarden te gaan strooien en onze hoop te vestigen op technologische oplossingen die uiteindelijk niet helpen.”

Dat klinkt een beetje alsof je toehoorders pas wakker worden geschud als je begint te dreigen met klimaatvluchtelingen aan de grens. Of ben ik dan te cynisch?

“Het klopt dat mensen primair denken aan wat het hen allemaal kost. Ik vind het schrijnend dat wanneer ik in die zaaltjes een betoog heb gehouden over hoe verwoestend ons consumptiepatroon is voor zoveel mensen, ik dan bijna altijd vragen krijg als: ‘Wat betekent dit voor mij en hoe ik leef?’ en ‘Word ik hier wel blij van?’. Zelden laten mensen tot zich doordringen dat de belangrijkste reden om dit te doen niet voor henzelf is maar voor de ander. We schamen ons over ons slavernijverleden maar ondertussen vindt het nog op grote schaal plaats. Dat vind ik pijnlijk. Hoe goed deze omslag uiteindelijk voor jezelf en de maatschappij ook is, het was nooit mijn drijfveer om het roer om te gooien. Als ik een-op-een met mensen praat begrijp ik het wel hoor, het is geen makkelijk verteerbare boodschap die ik breng, het werkt ontregelend. Maar ik hoop toch wel dat die worsteling uiteindelijk resulteert in gedragsverandering. Ik vind het onverdedigbaar naar de mensen toe die we met onze levensstijl van hun thuis beroven als we zeggen: ‘Ja, we wisten hoe het zat, maar we deden niks’.”

PROFIEL

Paul Schenderling (34) werkt drie dagen in de week als econoom en consultant, wat genoeg geld oplevert om, samen met zijn gezin, van te leven. In zijn werk en vrije tijd zet hij zich in om mensen wakker te schudden als het gaat om het belang van gedragsverandering – en dan met name consuminderen – in de strijd tegen klimaatverandering. Wat hem drijft is het onrecht dat gepaard gaat met onze manier van leven. Samen met Matthias Olthaar schreef hij hier een boek over: *Hoe handel ik eerlijk?*. Ook zijn ze bezig een community op te zetten, zie: www.genoegomtelevan.nl. Schenderling is getrouwd en woont samen met zijn vrouw en kind in Amersfoort.